

Nr 10.

Ankom till Riksdagens kansli den 18 februari 1913 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upphörande av biskops självskrivna eforusställning.

Närvarande: Herrar Widén, Lindhagen, af Ekenstam, Söderbergh*, Stärner, Gezelius, Alexanderson, greve Lagerbjelke, greve Spens, Dahl*, Petersson i Lidingö villastad, Pettersson i Södertälje, Jansson i Edsbäcken, Lindqvist i Stockholm, Olsson i See och Svensson i Saläng*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom Andra kammaren väckt och till lagutskottet hänvisad motion, nr 162, har herr Christiernson hemställt, att Riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga sådan ändring i nu gällande bestämmelser, att biskops självskrivna eforusställning måtte upphöra, och inkomma till Riksdagen med förslag därom.

Till stöd för denna hemställan har motionären anfört följande:

»Då 1904 års stora läroverksreform förelåg till behandling i Andra kammaren, förklarades det från statsrådsbanken av dåvarande ecklesiastikministern C. von Friesen, att det föreliggande förslaget utgjorde *en början* till läroverkens sekularisering. Genom det då av Riksdagen antagna förslaget bröts domkapitlens historiska överhöghet över läroverken och en central styrelse trädde i deras ställe. Emellertid tog man, som så ofta, då i vårt land nya vägar i administration och lagstiftning skola tagas, icke steget fullt ut med ens, utan lät, som en sorts soulagement, biskoparna tills vidare bibehålla en del av domkapitlens forna inflytande i huvudsakligen bagatellsaker. Förgäves har man väntat att, sedan det framgått, att den då upprättade överstyrelsen efter en flerårig prøvotid visat sig fullt vuxen de förväntningar, som ställdes på densamma, få motse från Kungl. Maj:t förslag till fullständigt avskaffande av biskoparnas eforala myndig-

het. En ej obetydlig majoritet i Andra kammaren har vidare år 1910 gjort ett uttalande i denna riktning.

De förhållanden som inbegripas i den nuvarande eforusmyndigheten äro, som sagt, till en väsentlig del rena bagatellärenden, såsom t. ex. att efter förslag av rektor fastställa ordningen för kyrkobesöken, att utsätta dag för terminens början och slut samt årsexamen, att utse ordförande i styrelse för samskola o. dyl., därjämte äger eforus att »ha uppsikt över de allmänna läroverken i stiftet och särskilt över det sätt, på vilket kristendomsundervisningen vid dem handhaves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken, börjande han, därest brister av honom bemärkas, därom hos överstyrelsen göra anmälan». Sist, men icke minst, äger eforus att vid tillsättning av lektors- och adjunktsbefattningar, vari kristendom ingår såsom ämne, avge yttrande om förslag. Men eforus kan även taga sig vissa rättigheter, såsom helt nyligen varit fallet i Skara, där biskopen behagade vid en anmälan som passerat genom hans händer utan motive-ring anteckna, att klaganden »stört arbetsfriden och den goda kamratandan vid läroverket».

Det ligger i öppen dag, att den första kategorien ärenden med lika stor fördel kan omhänderhavas av nära nog vem som helst, och att den alltså icke kan åberopas som stöd för eforatets bibehållande. Beträffande den andra kategorien, som omfattar inspektionsrätten, är saken lika enkel. Våra allmänna och statsunderstödda läroverk äro föremål för ofta återkommande inspektioner från läroverksöverstyrelsens sida, inspektioner, som utföras av på undervisningens område fullt sakkunniga personer. Den inspektion, som eforus äger rätt att utöva, kan svårigen anses erforderlig vid sidan av den centrala myndighetens, så mycket mindre som det torde vara obestridligt, att biskoparnas kvalifikationer med hänsyn till pedagogisk och profan utbildning icke äro ägnade att göra denna inspektion åtminstone i de profana ämnena alltför sakkunnig och värdefull. Och även i fråga om bedömandet av ämnet kristendom och dess ställning i skolorna torde ett biskopsbrev icke i och för sig utgöra en fullt tillräcklig borgen för vederbörande innehavares kompetens som undervisningsinspektör.

Belysande för överflödigheten och olämpligheten av denna episkopala inspektion är också, att förutom England och Ungern samt delvis Danmark biskoparna och deras vederlikar sakna all inspektionsrätt över med våra läroverk jämförliga undervisningsanstalter, om man bortser från att i Finland, Preussen och Baden sådan inspektionsrätt består enbart i fråga om religionsundervisningen.

Beträffande slutligen eforus rätt till yttrande vid besättande av lärare-

platser i kristendom, så synes mig obehövligheten av denna instans ligga i öppen dag. Biskoparna, såväl som andra förslagsgivande myndigheter, ha därvid endast att, följande tydlig lag, granska och bedöma skriftligen tillgängliga kompetenshandlingar, och det är svårt att inse, att en speciell *biskoplig* granskning skulle kunna, under förutsättning av full lojalitet och objektivitet hos bedömaren, ge något annat resultat än den som kungl. överstyrelsen sedermera har att utföra, innan ärendet avgöres av Kungl. Maj:t. Under sådana förhållanden kan den emellertid uteslutande tjäna att göra tillsättningsproceduren onödigt omständlig.

En granskning av eforusinstitutionens innebörd ger således vid handen, att den ur alla synpunkter ter sig som en ren överflödsinstitution, som i nu bestående läroverksorganisation saknar varje spår till berättigande, och som därför snarast bör avskrivas.»

Det allmänna undervisningsväsendet har i vårt land betraktats såsom ett av de främsta föremålen för kyrkans omvårdnad. I det ännu kvarstående stadgandet i 1686 års kyrkolag kap. 24 § 3 heter det bland annat: *Historik.*

«Biskoparne skola ock hava uppsikt med gymnasier och skolor så ock ungdomens upptuktelse efter skolordningen, uti vilken ingen må egenvilligt göra någon ändring. De skola ock se på lektorer och skolmästare, med vad flit, ähåga och nytta de sina ämbeten förrätta, avskaffa dem, som äro därtill oskicklige och försumlige, och inga andra därtill befordra, än dem de för visso känna och veta vara ungdomen nyttige.»

Enligt 1878 års läroverksstadga, som i förevarande hänseende oförändrad gällde ända till den 1 maj 1905, utövades uppsikten över och vården om läroverken av biskopen såsom eforus i varje stift och konsistoriet. På samma gång emellertid, som, med undervisningsväsendets under det förra århundradet pågående utveckling, behovet av en central och enhetlig ledning av de allmänna läroverken allt klarare framstod, började även kravet på att tillsynen över och vården av dessa läroverk gjordes oberoende av den kyrkliga förvaltningen att göras gällande.

I det av 1882 års läroverkskommitté avgivna utlåtande och förslag angående organisationen av rikets allmänna läroverk, förklarade sig kommittén instämman i det omdömet, att eforusämbeten och konsistorier såsom läroverksstyrelser företedde åtskilliga ej oväsentliga brister, vilka redan under dåvarande förhållanden voro förtjänta av största uppmärksamhet, varjämte kommittén, som föreslog, att eforers och konsistoriers styrelsemyndighet skulle borttagas och en överstyrelse inrättas, efter att hava

framhållit den betydelse biskoparnes verksamhet på detta område under förutvarande förhållanden haft, bland annat, anförde:

»Under de sist förflutna trettio åren hava, såsom bekant är, dessa förhållanden blivit helt andra än förut. Läroämnena och kurser hava undergått så betydande förändringar, undervisningens riktning och mål hava så väsentligen utvidgats utom gränserna för en förberedelsekurs till akademiska, särskilt prästerliga studier, läroverkens antal har i de flesta stift så betydligt förökats, att det svårigen lär för någon, som ej gjort undervisning till sitt livs uppgift och åt tillsynen över läroverken kan ägna hela sin personliga verksamhet, vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt uppfylla skolinspektörens viktiga kall. På samma gång hava de kyrkliga anspråken på stiftens styresmän alltmera vuxit i betydenhet; man kan med skäl anse, att biskopen nu mindre än någonsin har rätt eller anledning att sätta omsorgen om skolan i främsta rummet; — och den i vår tid så nödvändiga specialiseringen av de vetenskapliga studierna medför tillika, att stiftsstyresmannen, även då han är vetenskapsman, icke ofta kan utöver sina teologiska studier omfatta de ämnen av helt annan art, kring vilka skolundervisningen numera huvudsakligen samlar sig.»

Särskilt uttalade härvid kommittén såsom sin mening, att konsistorier och eforusämbeten i de dåvarande läroverksstyrelserna ömsesidigt betingade varandra, så att om konsistoriernas befattning med läroverken upphörde, även biskoparnas självskrivna förmanskap för desamma måste försvinna.

Kommitténs förslag till lösning av frågan om organisation av de allmänna läroverkens styrelse föranledde dock icke till något resultat. I det betänkande, som sedermera den 8 december 1902 avgavs av den för utredning av vissa frågor rörande de allmänna läroverken den 26 maj 1899 tillsatta kommittén, upptogs ej något förslag i ämnet. Först genom den av Kungl. Maj:t, på grundvalen av vissa utav Riksdagen år 1904 antagna grunder för läroverkens anordning, den 18 februari 1905 utfärdade stadgan för rikets allmänna läroverk har en central läroverksstyrelse kommit till stånd.

Oaktat i och med ikraftträdandet av denna stadga konsistoriernas befattning med de allmänna läroverken i huvudsak upphört, och överinseendet över nämnda läroverk skall tillkomma en särskild av Kungl. Maj:t förordnad myndighet, »överstyrelsen för rikets allmänna läroverk», åt vilken uppdragits förutom bland annat de konsistorierna förut åliggande skyldigheter i fråga om tillsättningen av rektorer, lärare och tjänstemän, fel och försummelse i tjänsten m. m., jämväl att utöva inspektion över de allmänna

läroverken, har likväl eforusämbetet såsom särskild tillsynsmyndighet, om ock med väsentligen inskränkt befogenhet, i stadgan bibehållits.

Vid behandlingen i Riksdagen av det Kungl. Maj:ts förslag till ändrad anordning av rikets allmänna läroverk, som låg till grund för 1904 års riksdagsbeslut, hade emellertid inom Andra kammaren väckts motion med hemställan bland annat, att Riksdagen, vid bifall till inrättandet av en överstyrelse, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärd i syfte att den befattning med läroverksärenden, som då tillkomme eforus och konsistorium, måtte upphöra och en särskild lokalstyrelse för varje läroverk inrättas. Avstyrkt av vederbörande utskott, enär det icke vore lämpligt att införa lokalstyrelse, innan någon erfarenhet om den nya överstyrelsens verksamhet föreläge, blev motionen av Riksdagen avslagen.

Redan vid 1910 års riksdag braktes emellertid frågan ånyo på tal. Uti en inom Första kammaren väckt motion hemställdes, att Riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t gå i författning om vidtagande av sådan ändring i gällande bestämmelser, att de nuvarande eforaten över rikets läroverk avskaffades, eller, därest några av de med nämnda ämbete förenade funktioner ansåges böra bibehållas under särskilt ämbete, i allt fall biskops självskrivna utövande härav måtte upphöra. Denna motion avstyrktes av lagutskottet, men blev på hemställan av reservanter inom utskottet av Andra kammaren bifallen med 100 röster mot 89; då emellertid Första kammaren avslagit, hade dock frågan för nämnda riksdag förfallit.

Biskopens åligganden såsom eforus över de i hans stift inrättade allmänna läroverken äro väsentligen av två olika slag. Dels skall han i allmänhet öva tillsyn över läroverken, dels åligger honom att taga befattning med vissa ordningsangelägenheter rörande dem.

Enligt § 201 i läroverksstadgan tillkommer det sålunda eforus i varje stift att hava uppsikt över de allmänna läroverken i stiftet och särskilt över det sätt, på vilket kristendomsundervisningen vid dem handhaves, samt att för sådant ändamål besöka läroverken; börande han, därest brister av honom bemärkas, därom hos överstyrelsen för rikets allmänna läroverk göra anmälan. Beträffande särskilt uppsikten över kristendomsundervisningen är i § 183 — sådan densamma lyder enligt kungl. kungörelsen den 1 november 1907 — föreskrivet, att, då fråga är om lärartjänst, vari kristendom ingår såsom ämne, tillfälle skall beredas eforus att i ärendet avgiva yttrande. Eforus äger vidare vara tillstädes vid läroverkskollegiernas

sammanträden och är därvid, om han vill, ordförande. I fråga om läroverkens ordningsangelägenheter åligger det slutligen biskopen såsom eforus jämlikt §§ 202 och 203 att fastställa ordning för gudstjänstbesök, utsätta dag för termins början och slut samt tid för årsavslutning i vissa fall, att utse vittnen för studentexamen samt att, i den mån hans tid det medger, närvara vid de med årsavslutningen förenade förhör och uppvisningar samt därefter hemförlova ungdomen, ävensom tillstädeskomma vid student- och realskolexamen. Därjämte åligger det eforus att verkställa inventeringar i vissa fall.

Slutligen är i § 204 stadgat, att eforus skall för varje läroverk inom stiftet, med undantag av de inom stiftsstadens belägna högre allmänna läroverken och stiftets samskolor, förordna en inspektor, och äger eforus, där han så finner lämpligt, att genom denna som sin ställföreträdare utöva den befogenhet och de åligganden, som tillkomma eforus.

*Utskottets
yttrande.*

Visserligen äro, såsom framgår av ovan lämnade redogörelse, de befogenheter, som enligt 1905 års läroverksstadga fortfarande tillkomma eforusämberbetet, icke särdeles omfattande. Någon verklig rätt att ingripa reglerande i läroverkens skötsel innebära de icke, så mycket mindre som eforus icke äger själv vidtaga rättelse i av honom anmärkta missförhållanden, utan allenast hos överstyrelsen göra anmälan därom. Men i allt fall intager dock eforus i förhållande till läroverken inom stiftet en sådan ställning, att man mycket väl kan tänka sig, att han kan komma att utöva sin befogenhet i strid med de grundsatser, som tillämpas av överstyrelsen, och att därigenom den avsedda enhetligheten i läroverksärendenas ledning äventyras. Att bibehålla en ordning, som sålunda möjliggör en inverkan av sinsemellan stridiga tillsynsmyndigheter, synes vara mindre välbetänkt. Även om några allvarigare olägenheter av detta dubbla tillsynssystem hittills icke framträtt, ligger dock häri, enligt utskottets mening, en fara för framtiden, som bör undvikas.

Ett borttagande av den biskopen i hans egenskap av eforus tillkommande tillsynsrätten över de allmänna läroverken borde för övrigt så mycket lättare kunna göras, som denna rätt, även medan den kvarstod i sin fulla utsträckning, i allmänhet torde varit begagnad i en jämförelsevis ringa omfattning. Biskoparnas övriga ämbetsgöromål torde redan lagt avsevärda hinder i vägen för ett mera intensivt utövande av ifrågakvarande befogenhet. Men den huvudsakliga anledningen till att eforatet redan före 1905 års reform förlorat en stor del av sin förra betydelse, torde dock huvudsakligen vara att söka i de förändrade förhållanden med av-

seende på undervisningsväsendets allmänna utveckling, som enligt vad ovan anförts redan av 1882 års kommitté framhållits. Över huvud taget synes systemet med biskoparnas allmänna uppsikt över undervisningen vid de allmänna läroverken vara en, visserligen historiskt förklarlig, återstod från den tid, då undervisningen stod under kyrkans ledning, ett system, som emellertid icke längre har någon förutsättning i våra nutida samhällsförhållanden och den utveckling, som det allmänna undervisningsväsendet där nått. Varken principiellt eller ur praktisk synpunkt finnes alltså, enligt utskottets mening, skäl att fortfarande bibehålla detta system.

Vad särskilt angår de ordningsangelägenheter, vilka enligt ovan lämnade redogörelse ankommer på biskopen att besörja, äro de av den enkla beskaffenhet, att det endast kan vara ägnat att föranleda onödigt besvär och omgång att med dem gå till den ofta nog mer eller mindre avlägset boende eller med andra göromål upptagna biskopen. Utan någon olägenhet synas dessa åligganden kunna anförtros åt någon myndighet inom läroverket, såsom rektor eller kollegium.

Avskaffandet av eforusämbetet innebär emellertid, enligt utskottets mening, icke ett slutligt avgörande av frågan om biskoparnes ställning till kristendomsundervisningen vid de allmänna läroverken. Även om eforusämbetet upphäves, låter det tänka sig, att biskopen fortfarande erhåller en viss rätt att följa denna undervisning. Frågan, huruvida och under vilka former detta kunde och borde äga rum, vilken fråga jämväl sammanhänger med andra spörsmål rörande denna undervisning, torde alltså i samband med spörsmålet om eforatets borttagande även böra komma under överbägande.

På grund av vad utskottet salunda anför, får utskottet hemställa,

att Riksdagen måtte, i anledning av förevarande motion, besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och, där Riksdagens medverkan erfordras, för Riksdagen framlägga förslag om sådan ändring i gällande bestämmelser, att biskopens eforusställning över de allmänna läroverken inom stiftet må komma att upphöra.

Stockholm den 18 februari 1913.

På lagutskottets vägnar:

JOHAN WIDÉN.

Reservationer

av herrar *af Ekenstam, Gezelius, greve Lagerbjelke, greve Spens och Petersson* i Lidingö villastad.
